

VARIETATE ȘI OMOGENITATE ÎN LIMBA VORBITĂ A LOCUITORILOR MARAMUREȘULUI (I)

conf. univ. dr. GEORGETA CORNIȚĂ
Universitatea de Nord Baia Mare

Preocupați de realitatea textului folcloric în dubla sa finalitate: comunicațională propriu-zisă și artistică, ne-am propus ca într-un program mai vast de cercetare a graiului și folclorului maramureșean actual să determinăm un sistem articulat de trăsături pertinente care să ne permită să completăm studiul paradigmatic al expresivității creației folclorice maramureșene. Lucrarea de față reprezintă un moment din demersul nostru și se referă la aspecte de natură fonetică, percepute prin prisma teoriei limbii funcționale, caracterizate prin omogenitate și varietate, teorie dezvoltată de Eugen Coseriu.

Considerând faptul de limbă înregistrat la un moment dat ca singurul în măsură să ofere imaginea modului în care limba se realizează în vorbirea indivizilor¹, am realizat o anchetă în decembrie 2000 și martie 2001, în mai multe sate maramureșene, din care am ales Văleniul², unde ancheta a fost condusă de un membru al colectivului de cercetare, studenta Maria Muntean din anul IV, Litere, de origine din satul respectiv.

¹ Modelul fundamental al comunicării dezvăluie că relația de comunicare lingvistică nu se stabilește direct, ci prin folosirea unui cod constituit din semne cu valoare constantă și generală pentru membrii aceleiași societăți, dar având totodată și o valoare variabilă, adaptată contextului. Contextul privit ca ansamblu determinat lingvistic, psihologic și social, imprimă, în ultimă instanță, organizarea specifică tuturor mijloacelor de expresie, astfel încât actul receptiv să se poată realiza cât mai corect. El trebuie avut permanent în vedere, chiar și atunci când studiul asupra comunicării se realizează selectiv, structural. Realitatea concretă a limbajului este, după Coșeriu, *actul lingvistic* (Coșeriu 1995: 26-31), adică actul de a întrebuința pentru comunicare unul sau mai multe semne ale limbajului articulat. Un cuvânt, o frază efectiv spuse sunt acte lingvistice. Actul lingvistic este, prin natura sa, act eminent individual, însă determinat social prin însăși finalitatea sa, care este aceea de a spune cuiva ceva despre ceva. Complexitatea actului lingvistic reflectă de fapt complexitatea limbajului, ceea ce duce inevitabil la schimbările lingvistice de la individ la individ. Chiar dacă sunt folosite modele lingvistice anterioare, noul act lingvistic nu va fi niciodată identic cu acestea. S-a constatat că orice sunet, fie el cât de simplu, nu se pronunță practic niciodată exact în același fel de către indivizi diferiți și nici măcar de către același individ în momente diferite: ceea ce numim *a*, de exemplu, este în realitate un ansamblu de realizări acustice diferite; iar o realizare acustică *a*, considerată izolat, nu este decât un exemplu al unei entități abstracte, *a*, ceea ce numim fonemul *a* sau un exemplu al unei clase (vocale, de ex.). Individul creează actele sale lingvistice după modele anterioare pe care le păstrează în memoria sa, altfel spus, el recrează actele, dar recreându-le, le modifică în formă și conținut. Pe de altă parte, nici intuiția și nici perceperea nu sunt identice la emițător și receptor, întotdeauna existând o zonă, chiar infimă, de neînțelegere datorată unor cauze obiective și subiective, ceea ce conduce la deformarea voită sau nu a modelelor anterioare." (Coșeriu 1995: 30)

² Satul Văleni este așezat între râurile Iza și Cosău, în depresiunea intramontană a Maramureșului, la o distanță de 25 de km de Sighetu Marmăției și la cca 60 de km de Baia Mare.

Premisa de la care am pornit în cercetarea noastră a fost că *limba* este caracterizată prin *omogenitate* și prin *varietate*³, iar observațiile directe anterioare ne-au permis să înaintăm ipoteza că, deși deschis în contemporaneitate multiplelor influențe culturale ale acestui timp⁴, Maramureșul păstrează vii încă particularitățile fonetice ale graiului, asigurând în acest fel conservarea eufoniei specifice a textului vorbit, în general, și a textului folcloric în special.

Persoanele anchetate, în număr de 12, au răspuns la seturi de întrebări legate de ocupațiile zilnice, obiceiuri, relații sociale. Au fost înregistrate 16 texte pe care le-am încadrat în texte conversaționale și texte folclorice.

Analiza statistică a cuvintelor-text privite din punctul de vedere al raportului de omogenitate cu limba standard (limba comună literară) și cu graiul⁵, și al raportului de varietate cu aceleași repere, a dezvăluit, nuanțat, pe tipuri de texte, dar unitar pe materialul perceput ca întreg, că ipoteza este corectă, vorbirea locuitorilor din Văleni fiind marcată destul de puternic de particularitățile fonetice ale graiului, așa cum sunt ele înregistrate în lucrările de specialitate⁶.

³ În conformitate cu concepția coșeriană, unde limbajul fiind activitate creatoare, poartă în sine această varietate în fond nelimitată (până la individ, dar și până la momente diferite de exprimare ale aceluiași individ). Coșeriu prezintă cele trei tipuri mari de varietate: *varietate diatopică* (în spațiu), *varietate diastratică* (între păturile sociale și culturale ale unei comunități) și *varietate diafasică* (între modalitățile de vorbire determinate prin situația însăși a vorbirii și prin elementele situației vorbirii, adică cine vorbește, cu cine, despre ce, în ce circumstanțe) (Coșeriu 1992/1993: 38). Cele trei tipuri de varietate sunt puse în relație prin intermediul unei alte dimensiuni universale, *alteritatea*, cu *omogenitatea*, aceasta fiind și ea, la rândul ei, *sintopică*, (în sens spațial, dialect), *sinstratică*, (nivel de limbă) și *sinfasică*, (stil de limbă). Fiecare este unitară numai într-un sens, în celelalte două prezentând varietate. (Coșeriu 1992/1993: 39). Limba funcțională este limba ideală, *langue* (Saussure 1998), obiect al lingvisticii structurale, unitară nu numai sincron, ci și sintopic, sinstratic și sinfasic, "fără diferențe nici în sus, nici în jos, nici la dreapta, nici la stânga". Ea există și se realizează imediat în vorbire, în fiecare punct al vorbirii. (Coșeriu 1992/1993: 60).

⁴ Teoriile asupra limbajului, susține Coșeriu, mai degrabă "decât să identifice motivațiile schimbării lingvistice, pun în evidență «mecanismul» și condițiile acestei schimbări". Autorul subliniază că, de fapt, schimbările lingvistice provin întotdeauna de la un act individual, de la o inovație care se difuzează prin imitație. Același lucru se întâmplă și în cazul strict al schimbărilor fonetice. Acestea se produc mai întâi la nivelul unui cuvânt, fiind acceptate ulterior la nivelul altor cuvinte în care contextul fonic este același, reproducându-se, de obicei, în toate cazurile analoge, sau în marea majoritate a acestora, "ceea ce justifică principiul metodologic al corespondenței regulate între două faze succesive ale aceluiași sistem sau ceea ce se numește lege fonetică." (Coșeriu 1995: 74-91).

⁵ Cuvintele care prezintă omogenitate în raport cu limba standard și cu graiul sunt cuvintele care se supun normei limbii literare și care funcționează asemănător la toți vorbitorii comunității vizate. Omogenitate în raport cu graiul și varietate în raport cu limba standard prezintă cuvintele care se pronunță în conformitate cu norma dialectală, diferită de cea a limbii standard.

⁶ *Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1984; *Atlasul Lingvistic pe regiuni. Maramureș*, 1969, vol. I; Grigore Rusu, *Structura fonologică a graiurilor dacoromâne*, București, 1983 etc.

S-a constatat astfel că vorbitorii respectă normele de pronunțare ale limbii standard în proporție de 48,32% din totalul cuvintelor text înregistrate, în timp ce normele de pronunțare specifice graiului funcționează în 51,63% din totalul cuvintelor-text. Rezultatele sunt relativ diferite dacă luăm în considerare tipurile de texte. În textele conversaționale, omogenitatea în raport cu limba standard și cu graiul este percepută în procent de 45%, în timp ce în textele folclorice, aceasta se ridică la 64%, fapt ce se explică nu numai prin calitatea informatorilor, încadrați, în general, între 20 și 50 ani, deci mai puternic influențați de mijloacele de educație culturală, cât mai ales, am dedus noi din cele declarate de informatori, prin modul în care se realizează transmiterea textelor folclorice, conservate sau preluate în scris. Constatarea este evidentă dacă se ia în considerare și faptul că un informator de 81 de ani, păstrător al tradiției orale, ajunge la 84% cuvinte text marcate de particularitățile de grai. În textele conversaționale, unde informatorii au vorbit liber despre ocupații și întâmplări din viața lor, chiar cel mai tânăr (20 de ani) păstrează încă în proporție de 50% particularitățile de grai, un informator de vârstă medie, 53%, iar cel mai în vârstă 57%.

Evident că succinta prezentare a unei etape a cercetării noastre nu se poate constitui ca o concluzie definitivă în ceea ce privește nivelul de conservare a unor particularități dialectale, dar poate trimite totuși la perceperea unei realități culturale încă posibil de studiat și de valorificat.

BIBLIOGRAFIE

1. ****Atlasul Lingvistic pe Regiuni. Maramureș*, 1969, vol. I
2. ****Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1984
3. Coșeriu, Eugen, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, ca supliment al publicației Anuar de lingvistică și istorie literară, T. XXXIII, 1992-1993, Seria A Lingvistică
4. Coșeriu, Eugenio, *Introducere în lingvistică*, Traducere de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga, Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Editura Echinox, Cluj, 1995
5. Coșeriu, Eugeniu, *Lecții de lingvistică generală*, Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Editura Arc, 2000
6. Coșeriu, Eugeniu, *Sincronie, diacronie și istorie*, Problema schimbării lingvistice, Versiune în limba română de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, București 1997
7. *Lingvistica integrală*, interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996
8. Rusu, Grigore, *Structura fonologică a graiurilor dacoromâne*, București, 1983 etc
9. Saussure, Ferdinand de, *Curs de lingvistică generală*, Publicat de Charles Bally și Albert Sechehaye, în colaborare cu Albert Riedlinger, Ediție critică de Tullio De Mauro, Traducere și cuvânt înainte de Irina Izverna Tarabac, Polirom, 1998